

КУЧАЙ Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: порівняльна педагогіка.

СУЛИМ Володимир Трохимович – кандидат філологічних наук, професор кафедри міжкультурної комунікації та перекладу факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: порівняльна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUCHAY Tetyana Petrovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of the Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II.

Circle of scientific interests: comparative pedagogy.

KUCHAY Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: comparative pedagogy.

SULYM Volodymyr Trokhimovych – Candidate of Philological Sciences, Professor of the Department of Intercultural Communication and Translation, Faculty of Foreign Languages, Ivan Franko National University of Lviv.

Circle of scientific interests: comparative pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2020 р.

УДК 37.017-057.87:173

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-188-24-28

ЛІСОВЕЦЬ Олег Васильович – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4641-3121>
 e-mail: lisooleg@gmail.com

**ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ
 У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним з найважливіших напрямів державної сімейної політики в Україні є пропагування та сприяння формуванню в суспільстві, і, особливо, серед підростаючого покоління, пріоритету сімейних цінностей. Зрозуміло, що суспільство і держава зацікавлені в міцній, духовно і морально здоровій сім'ї, тих її цінностях, які визначають соціальне благополуччя населення в сучасних умовах. Саме від життєвих цінностей молодого покоління, поглядів на шлюб та сім'ю, народження і виховання дітей напряму залежить подолання демографічної кризи, найближче майбутнє всієї української нації. Проблема ускладнюється тим, що соціалізація сучасної молоді протікає на фоні зміни ієрархії цінностей, а значить, і дестабілізації виховних орієнтирів в інституті сім'ї. Нинішня трансформація системи ціннісних орієнтацій створення та розвитку сім'ї часто дезорієнтує підростаюче покоління, підвищує рівень невизначеності та тривожності у цих питаннях. Як не дивно, особливо гостро ця проблема проявляється у студентському середовищі, оскільки студентство серед пріоритетів у найближчій

перспективі не ставить на перший план створення сім'ї, і, відповідно, не надто акцентує увагу на сімейних цінностях. Тому звернення уваги на виховання сімейних цінностей у студентському середовищі є об'єктивною потребою у контексті підготовки студентської молоді до майбутнього сімейного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес науковців до сімейних цінностей обумовлений прямою залежністю демографічної ситуації в суспільстві від ефективності виконання сім'єю репродуктивної і соціалізуючої функцій. Тому проблема виховання сімейних цінностей досліджується у різних сферах науки (педагогіки, психології, соціології та ін.) і, зокрема, такими науковцями як А. Антонов, І. Бестужев-Лада, Ю. Гаспарян, Т. Гурко, І. Кон, А. Шмельов та ін. Питання підготовки молоді до шлюбу, формування позитивного ставлення до сім'ї піднімаються у роботах Т. Алексєнко, А. Карасевич, В. Лісовського, І. Стисенка, А. Харчева та ін. У тому числі, окрема увага зосереджується на питаннях підготовки студентської молоді до сімейного життя, виховання сімейних цінностей в

умовах університетського освітнього простору.

Мета статті полягає в аналізі теоретичного та практичного досвіду вирішення проблеми виховання сімейних цінностей у сучасному студентському середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернення до студентського віку як юнацького періоду розвитку людини, переважно 17–23 років, зумовлено тим, що це найбільш важливий період, який впливає на становлення системи ціннісних орієнтацій дорослої людини. На даному віковому етапі особистість стикається одночасно із необхідністю визначитися відразу за кількома основними життєвими цілями: професією, сім'єю, друзями. Зрозуміло, що для багатьох студентів зробити вибір відразу досить складно, враховуючи, що свої пріоритети ще не визначені, а на рішення впливають макро- і мікросоціум. Тому необхідність цілеспрямованого виховання сімейних цінностей у студентському середовищі виглядає очевидною з точки зору як підготовки молоді до майбутнього сімейного життя, так і в цілому для формування особистості.

Саме поняття «сімейні цінності» ми розглядаємо як найважливіші, значимі уявлення, показники сімейного життя, які впливають на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності і взаємодії [7]. Іншими словами, це «традиції, ідеали, звичаї, що передаються з покоління в покоління, те, що найбільш цінується членами родини» [3, с. 113].

Науковці пропонують різні класифікації сімейних цінностей виходячи з сутності інституту сім'ї. Наприклад, за елементами зв'язків усередині сім'ї виокремлюють три групи сімейних цінностей: цінності, пов'язані із шлюбними стосунками (цінність шлюбу, цінність рівноправності подружжя або цінність домінування одного з них, цінності різних статевих ролей в сім'ї, цінність міжособистісних комунікацій між подружжям, відносин взаємопідтримки і взаєморозуміння подружжя); цінності, пов'язані із батьківством (цінність дітей, що включає в себе цінність багатодітності або малодітності, а також цінність виховання і соціалізації дітей в сім'ї) й цінності, пов'язані зі спорідненістю (цінність наявності родичів, цінність взаємодії й взаємодопомоги між рідними, цінність розширеної чи нуклеарної сім'ї) [8].

До традиційних в Україні сімейних

цінностей відносять міцний шлюб, заснований на взаємному коханні, чесності, доброзичливості, щирості та порядності; материнство та батьківство, любов до дітей і відповідальність за їхню долю; пошана до представників старшого покоління, великодушність у ставленні до них, обов'язок піклування, збереження пам'яті родоводу, історичних родинних цінностей. У переліку цінностей сучасної сім'ї, сімейного виховання дослідниця Т. Алексеєнко визначає «згуртованість членів сім'ї, духовну спрямованість, любов, гармонійні взаємини між членами сім'ї, взаємопідтримку, спільність інтересів, авторитет, довіру, толерантність, солідарність» [1, с. 18].

Звичайно, виховуючи сімейні цінності у сучасному студентському середовищі, слід враховувати, що сімейні цінності мають властивість змінюватися, переходити з одного ряду значущості в інші. Передумовою цього є соціум, розвиток суспільства, ситуації, що призводять до трансформації цінностей. Ті соціально-економічні перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, неоднозначно впливають на готовність молоді до створення сім'ї, до становлення особистості. Серед об'єктивних чинників слід назвати: високий рівень розлучень, омолодження шлюбів, недостатню економічну і соціальну захищеність подружжя, загальне послаблення моральних норм у суспільстві, поширення нетрадиційних форм шлюбу. До суб'єктивних чинників, які ускладнюють процес формування у молоді готовності до сімейного життя належить: небажання мати дітей або відкладання цього акту на невизначене майбутнє. Значне погіршення матеріально-побутового становища переважної більшості населення України не сприяє формуванню в молоді готовності до сімейного життя: збільшується кількість розлучень, у тому числі з ініціативи жінок, внаслідок чого зростає кількість неповних сімей і дітей, які виховуються без одного з батьків, а також чисельність позашлюбних дітей, змінюється сама цінність сім'ї, глибокі почуття, на яких ґрунтуються міцні шлюбні відносини [5].

Г. Костюшко наголошує, що за останній період становлення інституту сім'ї в Україні зазнають певних трансформацій ціннісні орієнтації молоді та сімейні цінності: відбувається відокремлення та індивідуалізація молоді, змінюється ставлення молоді до форм шлюбу, зростає середній вік вступу в шлюб, кількісний показник

народжуваності дітей змінюється в бік однодітності [4].

Враховуючи вищесказане, важливо з'ясувати, наскільки значимими для сучасної студентської молоді залишаються такі цінності як престиж сім'ї, народження та виховання дітей, кохання та бажання жити з близькою людиною тощо. З цією метою нами було проведено дослідження, учасниками якого стали студенти ЗВО Чернігівської області віком – 18–23 років (вибірка склала 60 осіб). Респондентам була запропонована анкета, яка складалась з 12 запитань із варіантами відповідей. Виявлено, що позитивно ставляться до шлюбу 92,5 % юнаків і 95 % дівчат. На питання про доречність вступу у шлюб під час навчання у ЗВО 34,7 % юнаків і 66,5 % дівчат вважають це прийнятним; 38,7 % хлопців і 12,4 % дівчат вважають, що шлюб може заважати навчанню; четверта частина хлопців і дівчат зазначили можливість такого шлюбу. Більшість дівчат (82,3 %) і хлопців (66 %) упевнені, що вступати до шлюбу потрібно у віці від 20–30 років, а інші вказали після 30 років. Опитування щодо кількості дітей у майбутній сім'ї, показало, переважна більшість студентської молоді вважає, що в ідеалі в сучасній сім'ї має бути двоє дітей (60 %), ще 27% вважають ідеальною сім'ю з трьома дітьми. Важливо що невисоким виявився відсоток студентів (2 %), які взагалі не пов'язують своє майбутнє з народженням дітей, так званих чайлд-фрі.

Як бачимо, для сучасного студентства питання пов'язані з майбутнім сімейним життям є значимими, а, отже, потребують серйозної уваги з боку як науковців, так і педагогічної спільноти ЗВО. Науковці, що досліджують дану проблему, наголошують на необхідності створення сприятливого освітнього середовища для виховання сімейних цінностей. Умовами їх ефективної вихованості можуть виступати як створення інформаційного простору у ЗВО з метою збільшення об'єму і якості знань студентів з різноманітних питань сімейно-шлюбних відносин (розробка елективних навчальних дисциплін, проведення інформаційних, профілактичних кампаній, акцій, круглих столів тощо); так і компетентність викладачів для забезпечення роботи з орієнтації студентів у питаннях сім'ї, материнства, батьківства і дитинства, етики і психології сімейних стосунків тощо. Важливою умовою, як відмічає К. Горбунова, є і сприятлива політика в ЗВО, яка спрямована на створення і підтримку студентських сімей

(індивідуальний графік навчання, матеріальні заохочення та допомоги при народженні дітей, надання кімнат у гуртожитках тощо) [2, с. 13].

У цілому процес виховання цінності сім'ї у студентської молоді має бути спрямований на отримання ними сукупності спеціальних компетентностей, за допомогою яких молоді дівчата і юнаки здатні створити власну сім'ю, на усвідомлення ними сутності та важливості сімейного життя. При цьому важливо дотримуватись визначених науковцями принципів виховання сімейних цінностей. Так білоруські науковці В. Мартинова та О. Дубовець наголошують на наступних принципах:

1) принцип емоційно-ціннісного ставлення до сім'ї, її традицій, звичаїв, образу життя й виховання дитини, реалізація якого дозволяє сформувати у молоді уявлення й поняття про ідеальну сім'ю й сімейне життя, сформувати в їхній свідомості образ «Я – майбутній сім'янин» як ціннісний орієнтир створення своєї сім'ї;

2) принцип індивідуально-особистісної психолого-педагогічної підтримки молоді, спрямованої на здійснення сприяння й допомоги юнакам та дівчатам у свідомому формуванні їхньої готовності до сімейного життя й виховання відповідального батьківства, а також допомога у вирішенні індивідуальних проблем;

3) принцип толерантної взаємодії усіх суб'єктів виховного процесу, орієнтований на поважне ставлення й прийняття іншого незалежно від етнічних, релігійних чи гендерних характеристик, що відтворює активну соціально-ціннісну позицію й внутрішню готовність особистості до ефективної міжособистісної взаємодії з людьми [6].

Серед інноваційних форм і методів цієї роботи у освітньому просторі ЗВО пропонуємо ознайомитись з досвідом виховання сімейних цінностей у студентському середовищі Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Цей досвід опирається на комплексний підхід та інноваційність у вирішенні даної проблеми, врахуванні вищезазначених умов, принципів та студентоцентризм в організації тематичних заходів. На базі кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи розроблено цикл заходів по роботі зі студентами, який зорієнтований як на навчальну роботу (пропонуються навчальні дисципліни вибіркового циклу «Педагогіка сімейного

виховання», «Основи конструктивного спілкування для батьків» та ін.), на наукові дослідження (заохочується відповідна тематика курсових та кваліфікаційних робіт, студенти залучаються до роботи Центру соціально-педагогічних досліджень одним з напрямів роботи якого є саме соціально-педагогічні проблеми сучасної сім'ї), так і на виховну (організація для студентів свят, конкурсів, флешмобів з нагоди різних сімейних свят, як-от День матері, День батька, День доньки тощо), волонтерську роботу (волонтерська група університету «Час для нас», яка створена кафедрою соціальної педагогіки і соціальної роботи, надає протягом року допомогу соціальним закладам, службам в організації заходів, акцій для різних категорій сімей).

Як підсумок цієї роботи наведені відбувається традиційний Форум сімейних цінностей, який приурочується до Міжнародного дня сім'ї і охоплює як студентський, так і викладацький колективи. Програма заходів Форуму передбачає, насамперед інформаційну складову: влаштовується інсталяція «Студентське сімейне дерево» (представлення студен-тських сімей університету); організуються тематичні книжкові виставки (напр., «Сім'я і суспільство», «Виховуємо дітей»); проводяться онлайн-консультування з юридичних питань тощо.

Мотиваційна складова заходів Форуму забезпечується цікавими інтеракціями, бліц-опитуваннями, медійним супроводом, привітаннями і відзначенням студентських сімей та студенток, які мають дітей.

Важливою складовою Форуму є наукова, яка передбачає організацію і проведення науково-практичного семінару «Сучасна сім'я у нормативному та соціальному вимірі» із залученням громадськості м. Ніжина, фахівців соціальних служб, установ, громадських та благодійних організацій. На семінарі обговорюються важливі питання, піднімаються актуальні проблеми сучасної сім'ї (напр., у 2019 році були представлені такі доповіді як «Іновації в сімейному законодавстві», «Правда та міфи про насилля в сім'ї», «Багатодітна сім'я – досвід роботи в Ніжинській громаді»).

Практична складова Форуму є важливою для набуття компетентностей, важливих для майбутнього сімейного життя, і передбачає проведення тематичних майстер-класів не лише для студентів, але й для старшокласників, які запрошуються на Форум. У 2019 році також і для вчителів ЗСО, практичних психологів, соціальних

педагогів, учителів міста були проведені майстер-класи від ГО «Молодь на роздоріжжі» та презентація Сертифікаційних програм «Молодь на роздоріжжі», «Родинна твердиня», затверджених МОН України. Як бачимо, розширення меж Форуму, який із факультетського заходу виріс у загальноуніверситетський та загальноміський, дозволило підняти проблему сімейних цінностей на широкий загал, актуалізувати її не лише для студентської, але й для учнівської молоді.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, представлений досвід інтеграції в традиційні форми освітнього процесу інноваційної може сприяти вихованню у студентської молоді сімейних цінностей. Це тим більш важливо, оскільки сім'я є далеко не основною цінністю для студентства, а на чолі цілей стоїть перш за все отримання вищої освіти, далі влаштування на гарну роботу, просування по кар'єрних сходах. Все це і відсуває створення сім'ї в часі, а тому ці питання слід актуалізувати і враховувати в освітньому процесі ЗВО. Адже збереження і виховання сімейних цінностей у підростаючого покоління, розвиток інституту сім'ї є, без перебільшення, питаннями національної безпеки нашої держави. Перспективи наукових досліджень у цьому напрямі саме і зумовлюються необхідністю звернення уваги на інноваційні форми і методи підготовки молоді до сімейного життя, до усвідомленого батьківства і материнства, до трансляції сімейних цінностей наступним поколінням.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05; 13.00.07 / Т. Ф. Алексєєнко. Київ, 2017. 48 с.
2. Горбунова Е. Формирование ценности семьи у студенческой молодежи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е. Горбунова. Москва, 2011. 24 с.
3. Дерєга В. В. Основні поняття та категорії дослідження державної сімейної політики / В. В. Дерєга // Наукові праці: науково-методичний журнал. Вип. 190. Т. 202. Державне управління. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 196 с.
4. Костюшко Г. О. Традиційні сімейні цінності молоді в контексті їх сучасної трансформації / Г. О. Костюшко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук.

праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 24 (I том). С. 71–78.

5. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. Київ: Правда, 2000. 688 с.

6. Мартынова В. В., Дубовец Е. Н. Модель формування семейних цінностей підлітків із неблагополучних семей / В. В. Мартынова, Е. Н. Дубовец // Веснік МДПУ імя І. П. Шамякіна. – 2013. – № 3 (40).

7. Олифиревич Н. И. Психология семейных кризисов / Н. И. Олифиревич, Т. А. Зинкевич-Куземкина, Т. Ф. Велента. – Москва, 2006. 440 с.

8. Шаваева О. А. Семейные ценности как объект социально-философского анализа / О. А. Шаваева // Научный журнал КубГАУ. Scientific Journal of KubSAU. 2014. № 96.

REFERENCES

1. Aliksieienko, T. F. (2017). *Kontseptualizatsiya sotsialno-pedagogichnih osnov suchasnogo simeynogo vihovannya*. [Conceptualization of social and pedagogical foundations of modern family education]. Kyiv.

2. Horbunova, E. (2011). *Formirovanie tsennosti semi u studencheskoy molodezhi*. [Formation of family value in student youth]. Moskva.

3. Dereha, V. V. (2012). *Osnovni ponyattya ta kategoriyi doslidzhennya derzhavnoyi simeynoyi polityki*. [Basic concepts and categories of research of state family policy]. Mykolaiv.

4. Kostyushko, G. O. (2018). *Traditsiyi simeyni tsinnosti molodi v konteksti yih suchasnoyi transformatsiyi*. [Traditional family values of young people in the context of their modern transformation]. Kyiv.

5. Kravets, V. P. (2000). *Teoriya i praktika doshlyubnoyi pidgotovki molodi*. [Theory and practice of premarital youth training]. Kyiv.

6. Martynova, V. V., Dubovets, E. N. (2013). *Model formirovaniya semyeynykh tsennostey podrostkov iz neblagopoluchnykh semyey*. [Model for the formation of family values of adolescents from dysfunctional families].

7. Olifirovych, N. I., Zinkevich-Kuzemkina, T. A., Velenta, T. F. (2006). *Psihologiya semyeynykh krizisov*. [Psychology of family crises]. Moskva.

8. Shavaeva, O. A. (2014). *Semyeynye tsennosti kak ob'ekt sotsialno-filosofskogo analiza*. [Family values as an object of socio-philosophical analysis].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛІСОВЕЦЬ Олег Васильович – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Наукові інтереси: соціальна педагогіка, соціально-правовий захист, методика роботи з громадськими організаціями.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LISOVETS Oleg Vasylyevich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Nizhyn Mykola Gogol State University.

Circle of scientific interests: social pedagogy, social and legal protection, methods of work with public organizations.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2020 р.

УДК 378. 147.091.33 - 027.22.784

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-188-28-35

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4393-2831>

e-mail: rastrygina.alla@gmail.com

ІВАНЕНКО Надія Вікторівна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання, заступник декана факультету іноземних мов

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9570-3320>

e-mail: naviva2000@yahoo.com

ГЕНДЕРОКОМФОРТНЕ ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СВОБОДИ ОСОБИСТОТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інтеграція України в європейське співтовариство зумовила потребу у перебудові всіх соціальних

інституцій та процесів на засадах демократичних принципів, вільних від будь-якої форми дискримінації, зокрема й за ознакою гендеру. З огляду на державну